

úr titulusa alatt. Az árra per annum 14 rfrt. És minthogy a Director Cserei úrral és Aranka úrral úgy egyeztünk, hogy hárman jártatjuk, tehát tiszteletes uram kérje el Aranka úrtól az árrának $\frac{2}{3}$ részét. Mindenikre 4 frt 40 kr. esik, mely szerint végyen által tiszt. uram helyettem 9 rfrt 20 krt M. Aranka úrtól.

Jénában P. Lenz egy Mineralogische Societätöt állított fel és abba igen sok membrumokat hívott meg. Az ordinar. activ. membrumokkal pedig engem minden hiradás nélkül praesidensnek választott s hát azon vettem észre magamat, hogy a diplomát, (mely cum formis et pompis van írva) vészem. Mikor az hiradást tette, mindenképpen excusaltam magamat és egyéb proiectumokat tettem a praesidensségről, de ő nem várta ezen választ, hanem nékem elküldi a diplomát. Már én azt se tudom, mi lesz a kötelességem. Ex praesumpto csak küldöttem neki az Institut számára egy néhány szép mineralékat, de azt is megírtam, hogy sokra ne tartson számot. Már én vagabundus praesidens lévén, azon lézsek, hogy egynehány vagabundus tagokat kinevezzek, a kik számomra mineralékat colligaljanak, hogy abból osztán a praesesi honorarium is kiteljék és a társaságnak is szolgálhassak. Ostrovszkyt már praesidialis secretariusnak neveztem, tiszteletes uramot pedig hívom praesidialis papnak és azt az obligatiót adom (mert valamint az én praesidensségem kérdéslenül ruháztatott reám, én sem kértem tiszteletes uramot), hogy egy *Mineral theologiát* írjon. Egy *Theologie des Insectes* már existál és pro norma meg fogom mutatni. — Továbbra commendálván magamat, maradok igaz szívű szolgálja, ifj. Teleki Domokos m. k.

KONCZ JÓZSEF.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS PESTI SZÍNTÁRSULATÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

A nemzeti játékszín múltjának tárgyi érdekű adatait távolról sem mondhatjuk oly hiányosoknak, mint a személyi vonatkozásukat. Tárgyi érdekű adatok meglehetősen számmal találhatók az Országos levéltár Acta Theatralia cz. köteteiben, továbbá a megyék és városok kevésbé rendezett levéltáraiban. A történetírónak inkább az okoz bajt, hogy míg egyes korszakokról a fennmaradt hivatalos iratok alapján eléggé hű képet alkothat, addig sajnosan kell tapasztalnia, hogy a különböző időközöket összekötő és az egymásutánt teljessé tevő okmányok és egyéb följegyzések oly hiányosak, hogy kényszerű helyzetében évtizedek történetén úgyszólván át kell siklania. Mindez ter-

mészetesen a munka teljességének rovására megy. Úgy hogy pl. a magyar színészet történetében az 1796-tól 1806-ig terjedő időszakot, naplók, hivatalos iratok hiányában, csupán általános vonásokkal lehetett rajzolni, holott ez a kor a magyar színészet egyik legfontosabb időszaka. Kelemen Lászlónak kéziratai és eddig teljesen ismeretlen följegyzései, melyeket a véletlen egy év előtt kezeimbe játszott, majdan egész új oldalról fogják e kor eseményeit megvilágítani. Ilyen hiányos az 1806-tól 1815-ig terjedő kor története, már inkább a magyar színészkedést érdeklő adatokban és még inkább az 1815-től 1833-ig terjedő kor főképp azon oknál fogva, mivel a censura a magyar újságok hazai tárgyú közleményeit hülyeséggel határos körütekintéssel ellenőrizte. E korból igen kevés személyi jelentőséggel bíró adat maradt ránk és a Déryné Naplója nélkül a legnagyobb sötétségben kellene botorkálnunk. A személyi vonatkozású hiteles adatok hiányát érezvén, csak annál nagyobb örömet okozhat, ha a magyar színészet története oly adatok birtokába jut, melyeknek leplezetlen őszinteségük biztos alapot nyújt a további következtetésekre és főképp a színpadi álfalak mögötti dolgokat világítják meg, melyek rendszeren a néző közönség vizsgáló szemei elől elrejtvek.

Mérey cs. és kir. udvari tanácsos szívességéből, nagyatyja kéziratai közül egy pár érdekés levél került még a múlt nyáron a Kisfaludy-társaság elnökségéhez.* Ez a néhány levél a pesti magyar színészet 1807-iki történetének nemcsak külső eseményeit, de személyes vonatkozású dolgait is, eddig jobbára ismeretlen oldalairól mutatja be. Báró Wesselényi Miklós nemes, önzetlen érdeklődése az erdélyi és magyarországi színészetért nagy jelentőségű egy oly korban, midőn Magyarország és Erdély nemcsak közjogilag, de irodalmilag is teljesen különálló életet éltek. Még ha leszámítjuk is azt, a mi az emberi hiúság rovatába irandó, nagy jelentőségű e macenászkodás, mely nem állapodik meg a szavaknál, sőt inkább túlmegy azon a határon, a mit a józan takarékoság elve természetesen előír. Mily eszményi alakja br. Wesselényi a magyar kulturéletnek — a Pálffyak, a Koháryak és az Esterházyak mellett, kik idegen művészetek oltárain pazarolgtatják el az édes hazában őseiktől rájuk maradt óriási vagyon jövedelmeit. Wesselényinek, továbbá Darvas Ferencznek, valamint Mérey Sándornak egyfelől az erdélyi, másfelől a pesti magyar színészethez való viszonyuk módjáról nyerünk e levelekből tudomást. Belőlük értesülünk Rehák József ügyvéd és később színházi «plenipotentiárius» viselt dolgairól, apró fondorlatairól; Ernyi Mihály igazgatósága tarthatatlanságának való okairól, valamint

* Jelenleg a Nemzeti Múzeum birtokában.

az egész társaság belső viszályairól, ingadozó helyzetéről, mindjárt a Pestre jövetel első éveiben. Az adatok újságán fölül az ismertebb adatok melletti bizonyágtétel fontossága teszi érdemessé e különben műveltség-történetileg is jelentős levelek teljes szövegű közzétételét.

Bevezetéképen csupán annyit jegyzünk még meg, hogy az I. sz. levél Kaposmérői Mérey Sándorhoz van címezve, azon alkalomból, hogy Darvas Ferencz elfogadván Wesselényi képviselőt a pesti társulattal szemben, arra kérhette a bárót, hogy fogadja el Méreyt segédjeképen az igazgatásban. Darvas levele nincs meg, de az I. sz. levél, tartalmát sejteti.

I.*

Zsibó, 1807 jul. 30.

Teljes bizodalommal való Királyi Fiscus Úr, különös jó uram!

A felvigyázásom alatt lévő magyar játszó társaság Pestre felment, részére való ügyelés iránt a magam távollétembe megkértem vala méltóságos Darvas Ferencz urat, a ki is mint hazáját és anyai nyelvét híven szerető magyar elfogadta ebbeli kérésemet s ajánlotta magát. A királyi fiscus urat kérte vala azon jó úr és a mint nekem jelentette, mint egy hasonló érdemes hazafit a segedelem iránt; de én részemről is kérem a királyi fiscus urat, hogy azt elkövetni ne sajnálja, a mi azon társaság tagjait a magok kötelességeknek, a maga rendje szerént leendő vitelére, indítsa és szorítsa is. Teljes bizodalommal lévén az eránt, hogy ezen kérésemet annyival inkább megnyerendem, mivel consiliarius Darvas Ferencz úr távollétébe az egész felvigyázást a királyi fiscus úrra méltóztatott bízni.

Úgy értesítettem azonban, hogy a német theatrum arendásának ideje most telne; és hogy némely buzgó hazánkfiai azon igyekeznek, hogy olyan gavallér vegye fel a német theatrum bírását, a ki a magyart is egy categoriában tartsa a némettel; és hogy már jelentették volna is magokat ketten erre a végre: kik légyenek azok az érdemes személyek? és milyen móddal fog ez a projectum felállani? az eránt való tudósíttatásomat annyival inkább bátorkodom a királyi fiscus úrtól kérni, hogy én kész lennék azonnal, mihelyt ezen projectum jó módjával felállana, a játszó társaság ezen részén való jussomról lemondani és azt akármely érdemes hazafinak általadni, csakhogy bizonyos lehetnék a felől, hogy ily móddal Magyarországon is állandó leszen a magyar játszó társaság; egész megelegetéssel lévén csak abba is, hogy a mind a két hazának számára én állítottam fel

* Eredeti levél. Mindvégig br. Wesselényi Miklós kezeírása.

a játszó társaságot, és hogy többet cselekedtem annál, a mennyit az erdélyi rendek a csak közöttök felállott játszó társaság állandóvá tétele iránt ajánlottak; egyéberánt magamat szívességébe ajánlottan maradok a királyi fiscus úrnak alázatos szolgája *B. Wesselényi Miklós.*

A II. sz. alatt közlendő levél b. Wesselényi érdeklődését mutatja azon terv iránt, mely szerint magyar «gavallérok» akarják a német színházat kibérelni, hogy ezután ne kényteleníttessék a magyar színészet zsellérségért koldulgatni. Ez a két magyar gavallér, mint tudjuk, Ráday Pál és Szluha Alajos grófok voltak. Hogy ez a szándék nem valósult, arról, valamint annak okairól más helyütt már szólottunk.¹ Wesselényi levele a mellett bizonyít, hogy valószínűleg Rádaynak kezdetben komoly szándéka lehetett a német színház kibérlésére. De lássuk a Méreyhez szóló levelet.

II.²

Tekintetes Királyi Fiscus Úr!

Két leveleket írtam volt méltóságos consiliarius Darvas úrnak, melyek mássait ide zárva küldöm.³ Az elsőben megláthatni, mi egyben kötetésem légyen a nemzeti játszó társasággal s mi jussom iránta. A másodikból, melyet azon alkalmatossággal írtam, midőn a méltóságos consiliarius úr a felől tudósított volna, hogy némely nagyméltóságok az ott való német theatrumot kiárendálni akarván, a magyar theatrum sutinirozását is hazafiúi indulatjoktól késztetve magokra vállalni készek volnának; megértheti az úr a felől való gondolatom és készségem, hogy olyan méltóságoknak, a kiknek nem az alacsony haszonkeresés, hanem az institutum fenmaradása s gyarapodása czéljok, én a ki soha melleleg való czállal nem voltam s csak egyedül a nemzeti magyar játszó társaság állandóságán igyekeztem, czéломat tökéletesen elérvén, jussomat egész örömmel általengedem. — Kérem tehát az urat, ezen méltóságok s a velök való dolog mivolta felől, míg maga a consiliarius úr eljönne is, engemet tudósítani ne terheltessek. — Ernyi director uramtól, miolta együtt való egyenetlenségekről írt, semmi tudósítást nem vettem; szólítsa meg a tekintetes úr s intse köteletségére. Tudósítását az úrnak elvárván, maradok a tekintetes királyi fiscus úrnak Zsibón, 1807 jul. 30. Kész köteles szolgája *B. Wesselényi Miklós.*

¹ Nemz. játéksz. tört. I. k. 369. l.

² Eredeti levél, de a melyen csupán a névalírás a báró Wesselényié. Orthographiája is különbözik a W. előbbi leveleieitől.

³ Ezen leveleket III. és IV. sz. a. fogom közölni.

A föntebbi levélhez A) jegy alatt másolatban csatolt levél az erdélyi színészet múltjához, valamint b. Wesselényi jelleméhez érdekes adalékul szolgál.

III.*

Copia.

Mélt. Consiliarius úr! Megengedjen nékem a mélt. cons. úr, hogy első tekintetre, kivált némelyek előtt kicsinynek tetsző dologgal szaporítottam királya, hazája szeretetéből származott terhes gondjait. A magyar theatrumot tárgyazza az; egy hazája szerető igaz hazafi s kicsinyben is hazája szeretete szent tüzetől gerjedve elragadtatással szolgál a hazának s még a kicsinyt is nagynak képi. Tudva vagyon a mélt. cons. úr előtt, hogy nemzetünk a régi görögök és rómaiak s az újabb pallérozottabb nemzetek példáját követve, anyai nyelve művelése s ősi erkölcsi karakterének fenmaradása és pallérozása végett, még 1791 Pesten egy nemzeti theatrumot állított vala fel. Mi okon, s nevezetesen a játszó személyeknek egyenetlensége által vett elenyésztetét a mélt. úr nálamnál jobban tudja.

1792-ben kezdődött egy más magyar játszó társaság Erdélyben Kolosvárott, mely Kocsi János uram directiója alatt egy darabig játszodott; de hanyatlani kezdvén, 1794-ben tartatott országgyűlésén más két társaimmal Erdélyországa statusaitól a magyar játszószín fentartására biztosul rendeltettem. Kocsi János uramtól általvettük a theatrumot. A velök kötött contractust más két társaimnak is meg kell vala erősíteni aláírásokkal, de ezt nem cselekedvén, mélt. cons. gróf Teleky Lajostól vevők ezen terhet magunkra. 1797-ben egészen elenyészvén a theatrum az adósságok miatt, garderobot, dekoratiókat, mindeneket újra megvásárlottam. Anterpriest vettem magamra; az actorokat megfogadtam s conventionáltam, mind ez ideig nem csak Erdélyt, hanem Ns. Magyarországot is részeltettem ezen institutumnak hasznaiban. Elsőbben Magyarországon utaztatván az egész társaságot, tavaly pedig kétfelé osztván,** aztat az egy részt Magyarországra állandóul rendeltem. Eddigél ezen igyekezetem legalább 10.000 frtba került. Ők nekem mind conventionatusaim, egyet-kettőt kivéve, kiknek még conventiójokat magam nem subscribáltam, constitutiót, törvényeket adtam nekik, melyet mindnyájan subscribáltak.

A telet Szegeden töltötték, a Pestre menetelre tőlem engedelmet kérvén, csak megengedtem vala nékik s nem parancsoltam,

* Ennek a levélnek nincs datuma. Tartalmából ítélve azonban valószínűleg 1807-ben íratott, midőn a W. társasága Szegedről Pestre szándékozott feljönni.

** Ez a körülmény is a levél 1807-iki keltezése mellett bizonyít.

mivel tartottam tőle, hogy gyenge voltok miatt a czélnak meg nem felelnék, de a midőn már tudósítva vagyok a fölött, hogy mily örömmel fogadtattak, nem csak mennyei örömet érzek szívemben, a midőn nemzetünk édes anyai nyelve pallérozására s ősi karaktere fentartására oly szent tűzzel törekednek s hogy ezen még csak pályájában fekvő institutumot annyira ápolgatják. De valamint egyfelől örömeim csak érezni, de kimagyarázni nem lehet, úgy másfelől a legnagyobb gond töltötte el szívemet, hogy ezen társaság tagjai nyughatatlanok által a kívánt cél el nem érettetik és éppen ez bátorított arra, hogy a mélt. consiliariushoz folyamodjam, ide zárván mind a director levelét, mind a nyughatatlan tagok kéréseit.* Ezekből bőven kitanulhatja a mélt. úr az egész dolgot. Hazafiúi buzgóságában bízván, instálom a mélt. urat (nagy ugyan a kérés, de a tárgy is akár hogy nézzék is az alattjárók, az igaz hazafiakra nézve nagy) méltóztassék képebben azon nyughatatlan tagokkal teljes társaságra ügyelő szemmel lenni s jussomat iránta fentartani. Minthogy pedig a mélt. úr nagy foglalatosságokkal teljes, méltóztasson ebben a dologban Mérei Sándor kir. fiscalis urat applicálni, kinek ha szükség lesz, s tudósítást veszek, írni fogok. A directornak a mélt. úrtól való tökéletes függést megparancsoltam. Még egyszer engedelmet kérvén a mélt. úrtól merészségemről, vigasztaló válaszát várom s egész tisztelettel vagyok *B. Wesselényi Miklós.*

IV.**

Copia.

Méltóságos Consiliarius Úr!

Nagy örömmel olvastam a mélt. cons. úrnak hozzám utasított rendjeit. A czélnak elérése akárkiben is örömet okoz, még akkor is, midőn annak haszna csak kevés ideig tartó. A hiú gyönyörűség puha párnáján mulatozó, minekutána egy pompás ebédet vagy estvéli mulatságot adott volna, melyekre sok ezereket haszon nélkül elpazarolt, nagynak képezvén magát örvend, hogy célját elérhette. Hogyne örvendene hát valaki, a ki oly célzt ért el, mely által, ha kevésben is, hazájának használhat. — Méltóztatott a mélt. úr az én kérésemet elfogadni, kicsiny vagyok, mintsem hogy én azt eléggé megköszönhessem, a nemzet, a haza fogja azt meghálálni. Nagy örömmel értettem azt a hazafiúi törekvést, melynél fogva némely nagy hazafiak,

* L. a XII. sz. a. közölt iratot, melyben említést tesznek a tagok egy előbb beadott, de el nem intézett panaszos levélről.

** Ez a *Copia* mint *B* alatti melléklet szerepel. Datuma ennek sincs.

a mélt. úrtól megírt módon kívánnak ez hasznos institutumon, a magyar theatrumon, segíteni. Én, valaminthogy egy hasznot kereső embernek, a ki csak a maga hasznát, nem pedig az institutum fenmaradását vette czélul, jussomat által nem engedem; úgy másfelől a dolognak kimenetelét látván, azon méltóságoknak örömmel általadom azt, mert az által én, a ki mellesleg való czél nélkül törekedtem a magyar nemzeti theatrumnak fentartására, tökéletesen a célra érek. A dolog kimenetele iránt való tudósítását, midőn a mélt. cons. úrnak elvárom, szíves tisztelettel vagyok *B. Wesselényi Miklós*.

Az ezen levelekben érintett átvételből nem lett semmi. *Gróf Szluha*, mint tudjuk, nem is említette kérő levelében a magyar színtársulatot és a másik gavallér *gr. Ráday Pál* pedig, hihetőleg a pénz-áldozatoktól riadván meg, szintén visszalépett s így a magyar színtársulat magára maradt, mert nem akadt a magyarországi mágnások közt egy olyan gavallér, mint Wesselényi — Erdélyben!

A következő (V. sz.) levélből megtudjuk, hogy Darvas tényleg válaszolt b. Wesselényi levelére; tartalmát e levélnek nem ismerjük. Minden nagyobb jelentősége mellett ez a kis levél, melyet hihetőleg gyalogposta vitt át Budáról Pestre,* két dolgot világosan bizonyít és pedig: 1. azt a benső viszonyt, mely a főfelügyelő és segédje közt fönállott; 2. hogy a társulat tulajdonképeni közvetlen igazgatása a Mérey vállain nyugodott, mert mint a VI. sz. levélből is látjuk, Darvast hivatala gondjai sokszor elszólították a fővárosból.

V.

Lelkem Öcsém s Barátom!

Én eddig általmentem volna a theatrum dolgai eránt, hogy véled szóljak s valami rendelést tegyünk, de a kvártélyomról való hordozkodással volt tömérdek bajom s maig sem vagyok készen, pedig itt van az ideje, hogy induljak a hegyaljai szállók licitációjára. *Sáska* uram által vettem üzenetedet, én addig el nem megyek, míg veled nem leszek ebédre, szívesen mentem volna, de nekünk holnap, holnapután és talán még szerdán is consiliumunk lesz, hanem mihelyt üres napom lesz, általmegyek s előre megüzenem. *Sáska* uram fizetése eránt tedd meg lelkem öcsém a rendelést, hogy maga és felesége fizetése is rugtattasson a mint az többre. Én b. Wesselényinek írtam, de ekkoráig levelét nem vettem. Ajánlom ezzel magamat szíves haj-

* A külső lapon ez a cím áll: 1807. Budáról, Az Úrnak Tekintetes Kapos Mérei Mérey Sándor úrnak Pestre.

landóságidban s vagyok lelkeim öcsém s barátom Budán, 1807. oct. 11. igaz szívű szolg. barátod *Darvas*.

Megkapta-e Darvas a várt levelet Wesselényitől, nem tudjuk. Csupán az tény, hogy négy napra a levélke után tudatja Méreyvel, hogy levelet írt a bárónak és azt másolatban megtekintés végett csatolja.

VI.

Lelkem Öcsém s Barátom!

Mit irok b. Wesselényinek, a copiáját küldöm. Megírtam mind Ernyi uramnak, mind pedig a tagoknak, hogy tőled függjenek. Írtam néked is még más levelet is, melyet előtök olvass el.* Ajánlom ezzel magamat szívességében s vagyok Budán, 1807. oct. 15. igaz szívű szolg. barátod *Darvas*.

A Wesselényihez szóló levél másolata (VII. sz.) a német színházi bérlet alkalmából egész határozottsággal kárhoztatja gr. Ráday föllépését, de még inkább visszalépését a bérlettől, mely által csak bajt okozott a magyar színház ügyének. Ernyi Mihály ügyetlenkedését, izgága magaviseletét is új oldalról mutatják be e felette érdekes sorok.

VII.

Méltóságos báró Főispány Úr, különösen tisztelt drága méltóságos uram!

Én a méltóságos úrnak parancsolatját régen várom, az itten lévő magyar játszó társaság iránt, méltóságodnak írott levelemhez képest. Most bizonyos királyi commissióra kelletvén indulnom, elindulásom előtt, mely ma leszen, kivántam méltóságodat alázatosan tudósítani. A pesti és budai játszó színek kiarendálása licitacionaliter adódván ki, azt gróf Ráday Pál meg nem tartotta, egy Czibulka nevű, eddig is a német theatrumon volt arendás antreprenneur többet ígervén. Kár volt, hogy a gróf Ráday eleinte reá feküdt volt, azután elállott; mert így füstben ment az előbbeni gondolkodásunk; hanem oda vittük mégis a dolgot, hogy akár ki légyen az arendátor, tartozik a magyar játszó társaságot vagy feltartani, vagy ha azok alatta lenni nem kívánnának, nekik minden héten Pesten és Budán

* Ezt a levelet VIII. sz. alatt közöljük. A két jó barát, midőn hivatalos formában szólt egymáshoz, abból a célból, hogy az mások tudomására hozassék, szigorúan ragaszkodott a külsőségekhez, még a címkezésben is.

két-két napot ingyen engedni, minden taxa nélkül, mert rettenetes sokra ment a jövedelem negyed részének általigérése, melyet ha Ernyi uram jókor vélem közlött volna, el lehetett volna kerülni. Most már méltóságodtól függ az egész dolog, hogy és miként akarja a társaságot általengedni. Ezekkel az emberekkel tömérdek a baj, director Ernyi úrnak is különös természete lévén, melyet reményilem Mérey úr le fog méltóságodnak írni, kit egyedül a méltóságod tisztelete, nemzete szeretete, s az én barátságom tartóztatott meg eddig a reájok való felvigyázásban, a ki ha nem lett volna, bizonyosan azóta szétmentek volna a tagok, Ernyi uram épen nem directióra való lévén. Most is, a mint hallottam, már innen el akart menni a társasággal Szegedre, hova (sic!) az dieta pedig tart; hanem én megparancsoltam, hogy mi még a méltóságod parancsolatját nem vesszük, addig mozdulni ne merjenek, elvárom azért méltóságod parancsolatját mindenekben s magam alázatos ajánlásai után vagyok Budán, 1807. october 15. méltóságodnak alázatos szolgája *Darvas Ferencz.*

A Méreyhez szóló hivatalos levél így szól, ugyanezen napról keltezve:

VIII.

Tekintetes Úr, drága nagy jó uram!

Nékem bizonyos királyi commissióra kelletvén indulnom, ajánlom az úrnak mind pártfogásában, mind felvigyázásában a magyar nemes játszó társaságot; megírtam mind Ernyi director uramnak, mind a tagoknak, hogy az úrban b. Wesselényi úr ő méltóságát nézzék s tiszteljék, mint említett méltóságos úrnak képe viselőjét. Ajánlom ezzel magamat a tekintetes úr szíves hajlandóságában s állandóan vagyok Budán, 1807. oct. 15. a tekintetes úrnak engedelmes szolg. *Darvas Ferencz.*

Erre az időre eshetik, hogy *Rehák Fózsef* ügyvéd, vagy maga írt vagy mással iratott levelet Wesselényinek s abban a saját érdekeit a magyar színészet körül előadván, Wesselényi indítva érezte magát arra, hogy Rehák a pesti társulat körül teljhatalommal bízassék meg.

Darvas Ferencz decz. 6-áról értesíti erről barátját, Méreyt, mellékelvén leveléhez a Wesselényi két rendbeii levele közül az el nem vesztett, az elvesztettből pedig a leglényegesebb dolgot kiírván. Darvas ezen levele már ingerült hangulatot árul el. Csak egy újabb kellemetlenség érje, s el van szánva ott hagyni az egész főigazgatás kellemetlenségével járó foglalatosságát.

IX.

Lelkem Öcsém s Barátom!

A báró Wesselényi levelét az egyet küldöm, a másikat tudja a kő hová vetettem, erre megírtam neki, hogy az már késő, mert az arenda már által adódott Czibulkának. A másik levelében írja, hogy Czibulkának a magyar theatrumot által nem adja, hanem azt maga fogja a báró feltartani. Erre megírtam, hogy tőle függ. Nem tudom, hogy Rehákot ki színlette be előtte, gondolom a sógora, megírtam, hogy nem hiszem, hogy felálljon az Ernyi directiója alatt; írjal azért nékie és Ernyit le kell úgy írni a mint van, ő jó ember lehet, actor is lehet, de directornak indulatos. Megvállik, mit fog válaszolni. Én ugyan nem fogok ráérni vélek bajoskodni. Ajánlom ezzel magamat szíves hajlandóságidban s vagyok Budán, 1807. dec. 6. igaz szívű szolg. barátod *Darvas*.

A megküldött Wesselényi-féle egyik levél szövege ez:

X.*

Méltóságos Consiliarius Úr, különös tiszteletű jó mélt. uram

A theatrum gyarapodását, a tagok igyekezetét nagy meglepéssel és örömmel értettem. Procurátor Reách (sic) József úrnak a theatrumhoz, mind magának, mind feleségének, ki most is gyakorta hasznos szolgálatokat téssen, különös vonzódását tapasztaltam, sőt másokat is; azt hallom, hogy maga Rehák úr, nem csak ezen társaság mostani környülállásaiban sokat fáradozott, míg a játékokhoz hozzá kezdhettem, de még ez előtt, mióta a régi theatrum elenyészett, ezt mint egy Phœnixet hamvából is, ha mód lett volna benne, feléleszteni igyekezett. — Igen jónak gondolnám tehát, mivel így szabadsága nem lévén reája, hogy a theatrum körül munkálódjék, annak ezen vonzódása által nem használhat, ha a méltóságos consiliarius úr ötet is megbízná, s a theatrum körül való dolgoknak igazításában esz-közül, eddig való fáradsága jutalmául felvenné; annyiival is inkább, mivel az arenda dolgában oly különös egyben jövéseit látván a dolgoknak, ötet abban plenipotentiáltam; meg is határoztam magamban, hogy a theatrumot kiarendálván, mind a két társaságot soutinirozzam, melybe hogy néki a méltóságos úr segedelemmel legyen,

* Eredeti levél, de a melynek csupán az aláírása mutat b. Wesselényi keze vonására.

kiinstálom, a fővigyázatot mindenütt magának tartván. Ezen dolgot, hogy a factiók tárgyai ne legyünk, míg végére hajtatnék, titokban tartani jónak gondolom. — A méltóságos consiliarius urat magát kívántam volna erre egyenesen kikérni, de foglalatosságait tudván s azt is látván leveléből, hogy mindig jelen nem lehet, ennyire terhelni nem bátorkodtam. Magamat már továbbra is ajánlván, tisztelettel vagyok a méltóságos consiliarius úrnak Zsibón, 1807. oct. 28. alázatos szolgája *B. Wesselényi Miklós*.

Mérey gyorsan válaszolhatott a IX. sz. a. közölt levélre, mert Darvas már decz. 8-án felel is neki, tudtván, hogy a Rehák és Ernyi ármányai, valamint a bárónak intézkedései őt arra kényszerítik, hogy beadja lemondását.

XI.

Lelkem Öcsém s Barátom!

Vettem leveledet s az acclusumokat; látom Ernyi uramnak a csalfélkodásait. Én báró Wesselényinek egyenesen megírom, hogy a Rehák uramnak tett requisitóját s plenipotentiázását úgy veszem, mint a rendelkezéimmal való meg nem elégedését s azért is semmi superinspectióban is nem avatom tovább magamat, lássa a báró, mit fog a két sógorral nyerni. A levelet még ma elküldöm hozzád, melylyel azt ebben a theatrális dologban legnagyobb örömemnek tartom, hogy tégedet közelebbről megismerhettelek, melylyel vagyok s leszek neked Budán, 1807. decz. 8. szolgád, barátod, bátyád *Darvas*.

A Mérey-féle iratok közt van még egy, sajnos szintén keltezés nélküli panaszos levél, melynek a címéből (Tekintetes . . .) arra következtetünk, hogy az nem lehetett máshoz, csak Rehákhoz intézve, kit Wesselényinek, 1807-ik évi oct. 23-án kelt levele szerint tényleg «plenipotentiarius»-nak tett meg. Biztosra vehetjük, hogy ez a panaszos levél nem ugyanazonos azzal, a melyről b. W. III. szám alatt közzeltünk levelében emlékezik, mert akkor a plenipotentiarius Darvas volt, a kit a Méltóságos cím illetett meg. Nem lehetetlen egyébként, hogy tán egyidőre Mérey viselte ezt a hivatalt Darvas lemondása után s akkor a társulat illető tagjai tőle kértek orvoslást a türehetetlen Ernyi ellen — de ez csak pusztá föltevés, melyet hiteles okirattal eddig nem tudunk támogatni. A legnagyobb valószínűség Rehák mellett szól még azon körülménynél fogva is, hogy a panaszos tagok 1807 *végével* irhatták ezen soraikat, mert különben nem írták volna, hogy *deczember* utolsó napjain *túl* nem szolgálnak többé Ernyivel. Ha a viszály hónapokkal előbb ért volna erre a tetőpontra,

bizonyára nem várnak az év végeig, hanem a legközelebbi hónap végére helyezik kilátásba eltávozásukat. Támogatja föltevésünket még az a tény is, hogy b. Wesselényi Ernyit tényleg visszarendelte Kolozsvárra 1808 elejével és 1808 július—december ott találjuk őt mint igazgatóját a derék báró erdélyi színtársulatának, Debreczenben.

Ez a panaszos levél tehát minden valószínűség szerint 1807 decemberében kelhetett s bizonyára *egyik* okúl szolgált arra, hogy a pesti színtársulat igazgatója directorát, néhány hónappal később már Kolozsvárra találjuk. Az a körülmény csak ismét b. Wesselényi szélessége mellett bizonyít, hogy a Pesten alkalmatlannak bizonyult igazgatóra nem idegenkedik egy újabb társaság vezetését ruházni. De lássuk az egyébként is nagyon jellemző levelet magát.

XII.

Tekintetes Plenipotentiarius Úr!

Mi a nemzeti játszó társaság tagjai, azon pontok eránt, mely az *Ernyi Mihály* uram directori gyengeségét illeti; ez előtt a báró úr tulajdonos ő nagyságának alázatos könyörgő levelünkbe kötelességünk szerént megtettük.* Ennek orvoslását más director megtételével remélttük; de ő nagysága sérelmünk felvételét és megigazítását mind ez ideig elhalasztotta, és pirulva tapasztaljuk, hogy egy embernek, a ki iránt mind a publicum, mind az actorok méltóképpen disztuláltak, több bizodalommal és meghittséggel viseltetik, mint az egész társaság hívségéhez és minden igyekezete feláldozásához. Ennélfogva egész magunk elszánásával és meghatározásával alázatosan jelentjük a tekintetes plenipotentiarius úrnak, hogy mi az Ernyi Mihály úr directiója alatt december utolsó napjain túl a theatrumra fel nem lépünk; melyre nézve méltóztatik a tekintetes plenipotentiarius úr, a tulajdonos úr ő nagyságát ezen magunk feltétele iránt tudósítani, és az abból háramló nemzeti gyalázatnak oly móddal elejét venni, hogy a publicum, a plenipotentiarius úr és az actorok megegyezése mellett, egy kedveltebb, és a nemzet hasznára inkább törekedő individuumot, hasznosabb és jobb directort válasszon, mint a milyen Ernyi Mihály uram. Mely alázatos jelentésünk mellett maradunk a tekintetes plenipotentiarius úrnak alázatos szolgálói, a nemzeti játszó társaság tagjai: *Láng János, Kemény János, Benke Fözsef, András Elek, Kántor Gerzson.*

* Valószínűleg ez azon (eddig ismeretlen) levél, a melyről a III. sz. alatt közölt copia említést tett.

Hogy minő módon folyt le ez a vizsály, azt adatok hiányában nem mondhatjuk meg. Előttünk az eredmények állanak, magyarázat nélkül: Ernyi eltávozása, Rehák teljhatalmának megszűnése, meg az, hogy az 1807-re szóló theatrumi almanachban már *Láng A. János* szerepel mint vezértag. Ő volt-e az Ernyi-ellenes párt vezérférfia, ő volt-e a cselszövő, ezt az eddig ismert adatok nyomán nem mondhatjuk meg. Egész 1813-ig hűséges tagja maradt a pesti társulatnak s alkalmas voltát bizonyítja, hogy 1809-ben és 1811-ben mint «regisseur» a társulat lelke volt.

Az 1807-iki színházi év története fölöttébb becses és új adatokkal gyarapodott e levelek által. Kivánatos volna, hogy Erdély levéltáraiban nagyobb buzgalommal kutassák a magyar színészet történetét érdeklő okmányokat.

BAYER JÓZSEF.

WESSELÉNYI KIADATLAN LEVELE.

Kolozsvárt, nov. 30-án 1819.

Kedves barátom!

Terhes és sivatag az az út, melyen egy férfinak, egy hazafinak elrendeltetése pályája felé menni kell. Fáradhatatlan munkálkodás, minden akadályok megvetése s örökös gond, ezek követik darabos ösvényein, az emberek gyávasága, a gonosznak nevedése, a jónak letiprása leszaggatják homlokáról az örömmek rózsáit, kitépik egy tettek után szomjuhozó lélekkel s hevesen érező szívvél szépnek álmódott világából, a csalatás hideg keze rázza fel előbb szép álmából s minden bé nem tölt szép óhajtsái, minden enyésző boldog reményei azt a nagy igazságot mennydörgik fülében, hogy boldog az, kit zordon sorsa már jókor szenvedni s veszteni tanított, mert semmi örömet, semmi boldogságot nem reményleni ez az egyedül való boldogság ezen a világon. A férfinak, hazafinak komor útján csak mellesleg s a nélkül, hogy ötten mennyei céljától eltartóztatná, virítanak a szerelem szelid virágai, érzi ő azokat, de nem szabad néki sebes pályájában megállapodni s éltét azok boldogító ápolgatására szentelni, a nyugalom híves ernyői intik kebeleikben, de kötelességének szent érzésével, ha verejtékezve is, de tovább siet munkásságában, a reménységnek is élesztő világa nem oszlatja útjának sűrű homályait, mert a csalódás fellegei többnyire azt első sugárban mindjárt elfojtják. Mind ezek helyett neki jutalma csupán az elejében szabott felséges, de általa talán soha el nem érhető cél, biztatója cselekedeteinek önnön érzése. Barátom! komor ez az út, tökéletes resignatiót, nagy erőt